

Nureddin Zeññi

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar
написано kitapcy | 22 января, 2025
Nureddin Zeññi

NUREDDIN ZEÑÑI

Beýik Seljuk-türkmen imperiýasynyň Mosuldaky we Halapdaky şöhratly türkmen atabegi.

Doly ady: El Mälik-ül Adyl Nureddin Ebulkasym Mahmyt ibn Ymadeddin Zeññi. 1118-nji ýylda eneden dogulýar. 1146-njy ýylda kakasy Ymadeddin Zeññiniň ýogalmagy bilen köne türkmen däbine eýerip, döwlet onuň ýakynlary arasynda paýlaşyldy. Bu paýlaşma netijesinde Mosul Seýfeddin Gazy Türkmené, Halap bolsa Nureddin Zeññä berildi. 1150-nji ýylda Anadoly Seljuk döwletiniň soltany Rukneddin Masut I-iň gyzy bilen nikalaşýar.

- Nureddin Zeññi türkmenleriň owşar taýpasydandyr.

1144-nji ýylda Ymadeddin Zeññi Urfany ele geçirýär we birinji haçly ýörişinde gurlan Urfa kontlugyny ýok edýär. Urfanyň elden gitmegi netijesinde Ýewropa ikinji haçly ýörişine taýynlyk görüp başlaýar. Orta asyrlaryň iň tanymal adamlaryndan bolan Nureddin Mahmyt Zeññi kakasy ýaly haçparazlar bilen alyp baran göreşlerinde agasy Seýfeddin Gazy we 1148-nji ýylda agasynyň ýogalmagy bilen onuň inisi Kutbeddin Mewdud bilen birlikde hereket edýärler we haçparazlara garşı yslam frontyny birleşdirip haçly ýörişleriň şowsuzlyga uçramagyna çalyşypdyrlar.

Türkmenleriň bu pidakärlikleri netijesinde haçparazlar öñe süýşüp bilmandır we olaryň kenarýaka ýerlerde gysylyp galmaklaryna getiripdir. Nureddin Zeññi gysga wagtlyk haçparazlaryň elinde bolan Urfany gaýtadan hüjüm edip 1146-njy ýylda ele geçirýär, şeýlelikde Urfa kontlugyny gaýtadan dikeltmek ugrunda haçparazlaryň eden tagallalary puja çykdy. Bir ýyldan soňra Artagy eýeleýär. Seýfeddin Gazy bilen bile

Damasky gabawa alan haçparazlara garşy söweşýär we ikinji haçly ýorişiň şowsuz tamamlanmagy üçin aýgytlaýy rol oýnaýar. Harym galasyny eýeleýär we Ýagrada haçparazary derbi-dagyn edýär. 1149-njy ýylда Antakýa şazadasy Raýmondy öldürýär. Soňra Famiýa galasyny gabawa alýar. Börileriň elinden Damasky halas edýär. 1153-nji ýylда Ýokarky Mesopotamiýa, Günorta Anadoly we Siriýany ýeke-täk häkimiyét astynda tolap, soltanlygyny yqlan eden Nureddin Türkmeniň şan-şöhraty Seljuk dinastiýasynyň at-owazasyndan hem ýokary galýar.

1152-nji ýylда Urfa konty Josselini II-ni ýesir alyp Halapda bendilikde saklaýar. 1154-nji ýylда Damaska tarap gaýdýar we Mujireddin Abakyň elinden şäheri alýar. 1156-njy ýylда Ierusalim koroly Üçünji Baodouin bilen ýaraşyk şertnamasyna gol çekýär. Emma Baodouiniň türkmen we arap çadyrlaryna hüjüm etmegi bilen şertnama bozulýar. Damaskyň eteginde bolan söweşde Nureddin Zeňni ýeňiš gazanýar we hristian ýesirleri Banýasda öldürilen muslimanlaryň ýerine uçdantutma gylyçdan geçirilýär. Nureddin Zeňni has soňra 1157-nji ýylда Üçünji Baodouini ýeňliše sezewar edýär. 1158-nji ýylда haçparazlar bilen bolan bir söweşde ýeňlilenem bolsa, 1164-nji ýylда olary Harymda ýeňmegi başarıýar. Nureddin Zeňni Müsürdäki Fatimi halyfynyň ikiýüzli syýasat alyp barýandygy üçin Eseduddin Şirkuhý we onuň inisi Selaheddin Eýýubyny Müsüre ugradyp, Fatimileriň haçparazlar bilen hyzmatdaşlyk etmekeriniň öňüni alypdyr, aýratynam Müsüriň haçparazlaryn eline geçmezligini gazanypdyr. Yslam dünýäsini ikä bölen Fatimi halyflygynyň 1171-nji ýykylmagyna sebäp bolup, seljuklaryn arzuwynyň, ýagny yslam bitewiligininiň durmuşa geçmegine badalga beripdir.

Selaheddin Eýýuby Nureddin Zeňni aradan çykýança Müsürde onun naýypligyny ýerine ýetiripdir we onuň görkezmelerinden birjigem daşyna çykmandyr. Nureddin Zeňni 1173-nji ýylда Maraşy we Göksuwy Anadoly seljuklarynyň elinden alýar, emma Ikinji Gylyç Arslan bilen özara ylalaşyga gelip, şäherleri yzyna tabşyrýar. 1174-nji ýylда Nureddin Zeňni Damaskda aradan çykýar. Ýerine ogly Mälík Salyh Ysmaýyl Zeňni geçýär. Bu döwürlerde Selaheddin Eýýuby onuň çäklerini ýuwaş-ýuwaşdan ele geçirip başlaýar. Selaheddiniň garşysyna çikan zeňniler asgyn

gelýärler. Ysmaýyl Zeñni hassalap, tabynlygyndaky ýerleriň Mosul häkimi Izeddin Masuda berilmegini wesýet edýär. 1181-nji ýylda ol hem ölensoň Halap atabegligi hem soňlanýar. Zeñnileriň oguz türkmenleriniň owşar taýpasyn dan gelip çykandygy anyk subut edilen zatdyr. Zeñnileriň döwleti dagansoň, bu ýerden göç eden birtopar owşar uruglary Garaman ogullary begligini guryarlar. Nureddin Zeñni örän adyl hökümdar bolupdyr. Şol sebapli, halk tarapynan oňa "Emir-ûl Adyl" (Adyl hökümdar) lakamy berlipdir. Çagalygyndan başlap oňat terbiye we bilim alan Nureddin Türkmen döwlet işlerinde diplomatik ukybyny ulanmagy örän oňat başarıypdyr. Ökdelik bilen durmuşa geçiren syýasaty netijesinde musulmanlaryň agzybirligini gazanypdyr we has soňra serkerdelerinden Selaheddin Eýýuby tarapyndan amala aşyryljak Ierusalim ýeňşiniň tohumyny atypdyr.

Nureddin Zeñni öñdebaryjy pikirli lider bolupdyr, etjek işini mydama öňüni pikirlenip ederdi. Onuň üç arzuwy bardy: Birinjisi muslimanlary birleşdirip, yslam birligini gurmakdy, muny bolsa il dirikä amala aşyrypdy. Ikinjisi Ierusalimiň gaýtadan eýelenmegidi, muny bolsa onuň serkerdesi türkmenleriň salyr taýpasynyň gurt tiresinden bolan Selaheddin Eýýuby amala aşyrdy. Soňky üçünji arzuwy bolsa Konstantinopoly ele geçirmekdi, bu arzly ýeňiş bolsa Osmanly türkmenleriniň imperatory Fatih Soltan Mehmede nesip etdi. Nureddin bilime köp üns beripdir. Damask, Halap, Hama, Humus, Baalbek ýaly şäherlerde bilim merkezlerini gurdurdýar, hatda Gün sagadyny hem ýasatdyrýar. Serkerderine aýratyn üns beripdir we Selahaddin ýaly onlarça serkerdä harby we syýasy meselelerde halypalyk edipdir. Aradan çykanda öz tarapyndan gurdurylan Damaskdaky Nuriye medresesinde jaýlanýar. Onuň Damaskdaky gurduran merkezi hassahanasy lukmanlaryň halka hyzmat edýän saglyk merkezidi. Hadys uniwersitetini gurdurýar. Takwady we alymlaryň howandarydy. Karargähinde Kurany-Kerim okadyp, hormat bilen diňläp oturmagy gowy görýärdi. Hepdede iki gün halkyň arasyna çykyp, arz-şikaýatlaryny diňlärdi. Adalatsyzlygyň öňüni almak we döwletiň bähbitlerini gorap saklamak üçin gizlin kontrrazwedka gullugyny döretdi.

Aragatnaşyk serişdesi hökmünde kepderileri ulanmagy ýola goýdy. Özüniň we maşgalasynyň harajatlaryny şahsy malyndan harçlaýardy. Oljadan, alymlaryň halal hasap etmediginden almazdy, altyn-kümüş ulanmazdy we ýüpek geýmezdi. Nureddin Türkmeni asyrar boýunça hormat bilen ýatlanymagyna başga-da br bolup geçen hadysa bardyr. Ýagny, günleriň birinde hristian jansylaryndan iki sanasy mübärek Medine şäherine gelip, ol ýerde ylym öwrenýän sopy tüýsüne girip, Pygamberimiziň (s.a.w) kümmedine golaý ýerde ýerleşen hüjreleriň birinde bolup başlaýarlar we bolýan otaglarynda Pygamberimiziň (s.a.w) ýatan mübärek mazaryna tarap ýerasty tunel gazyp başlaýarlar. Olaryň maksady Resulallanyň (s.a.w) mazaryna baryp ýetmek we guburyň içinden Pygamberimiziň (s.a.w) mübärek bedenini ogurlap musulmanlara içinden çykyp bolmajak urgyny bermekdi.

Günleriň birinde Nureddin Zeňni Damaskdaky öýünde uklap ýatyrka, Pygamberimiz (s.a.w) onuň düýsüne girýär we özünü halas etmegi soraýar. Ukudan oýanan Nureddin Türkmen täret alyp ýene uklaýar. Bu düýş ýene iki gezek gaýtalanýar. Üçünji gezelden soň bu düýsiň bir zada yşarat edýänini aňan Nuresdin Zeňni Medina tarap at salýar. Ol Medinä gelip şäherdäki hemme adamlary toplaýar we salamlaşmak üçin hemmesiniň öňünden geçmegini soraýar. Aýdyşy ýaly edýärler. Soltan duşuşyga gelmediğiň bardygyny soranda, halaýyk şähere iki sany saryýagyz sopynyň gelendigini we olaryň Soltanyň huzuryna gelmeklikden yüz öwürendiklerini aýdýarlar. Nureddin Zeňni olaryň yzyndan adam ugradyp, zor bilen getirdende, görenlerine haýran galýar, çünkü düýsünde Pygamberimiziň halas et diýip yşarat eden adamlary bulardy. Nureddin Zeňni dergal bu kapyrlaryň bolýan hüjrelerine baryp, ýatýan düşeklerini galdyryp görýär. Medine halky gören zatlaryna haýran galýar, çünkü ol hüjräniň düşeginiň astyndan Pygamberimiziň (s.a.w) mübärek guburyna ýerasty tunel gazylypdy we ol tunel gubura ýetmäge az galypdy. Soltan Nureddin bu kapyrlary jezalandyrıp yzyna dolanýar.

Nureddin Zeňni hakynda şeýle ýatlamalar taryh kitaplarynda ýer alypdyr:

- Ibn Jewzi: "Nureddin Mahmyt Zeññi... kapyrlaryň elindäki 50-den gowrak şäherleri halas etdi. Onuň ömri örän köp soltanyň ömründen arassadyr we ýokardadır. Onuň zamanynda ýollar howpsuzdy we asudady. Ol özünü Bagdat halyfyna bagly görди we onuň emrinde hasaplady. Häsiýeti boýunça ýumşak, güler ýüzlidi. Alymlary we dindarlary gowy görerdi"
- Ibn Esir: "Men öñki sultanlaryň durmuşyny öwrendim. Dört çaryýarlardan we Omar ibn Abdylezizden başga Nureddin Türkmen ýaly halal durmuşda ýaşan, onuň ýaly ahlakly ömür süren başga adalatly soltana duş gelmedim"
- Amin Maluf: "Her näme bolsa-da netije göz öñümizdedir: Arap dünýäsini franklary ezip geçmek üçin kuwwatly güýje öwürmegi Nureddin başardy we onuň ýeňiş miwelerini sag goly bolan Selahaddin toplady".

Nureddin Zeññi hakynda ýazylan kitaplardan:

1). Adnan Eskikurt "Mosul atabegligi"

Internet maglumatlary esasynda taýýarlandy.

Taryhy şahslar